

Kitap Eleştirisi

Özgen, N. (2003). *Van-Özalp ve 33 Kurşun Olayı: Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri*. İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, 184 sayfa.
ISBN: 975-8683-18-7.

VAKİTLER TENHA, ŞAFAK KUSURSUZ, YIL 1943'KEN*

Meral Akbaş**

Neşe Özgen, *Van-Özalp ve 33 Kurşun Olayı: Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri* adlı kitabının ilk sayfalarında (2003, s.xviii), bu çalışmanın “kendi kendisini yazdı[ğın]ı” belirtir. *33 Kurşun*, “Sınır Kasabaları Sosyolojisi” ismiyle yayımlanacak kitabının alan çalışması sırasında Neşe Özgen’in merakı oluvermiştir. Her sosyal bilimcinin yapması gerekeni yapmıştır Özgen ve yaşananın ama görünür olmayanın çağrısına kulak vermiş; “gerçeği[n], sadece gerçeği[n]” (2003, s. ix) peşine düşmüştür. Bir “peşine düşme” olarak başlayan ve Van’da dinlediği köylü tanıklıklarıyla yoluna devam eden bu çalışma, görünen o ki, başladığı yerden çok *uzakta*, birbirinden farklı özne konumlarının, söylem ve pratiklerinin *orta yerinde*,

* Bu çalışmanın başlığında geçen ifadeler, Ahmet Arif’in yazdığı Otuzüç Kurşun isimli şiirin şu mısralarına atıftır: “Tenhaydı, tenhaydı vakitler / Kusursuz, çırılçıplak bir şafaktı”.

** Doktora öğrencisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü. meral_akbas@yahoo.com

Yazının Geliş Tarihi: 06/11/2014. Kabul Ediliş Tarihi: 12/11/2014.

çeşitli güç gruplarının birbirleriyle ve merkez(ler)le ittifaklarının ya da çatışmalarının içinde bulmuştur kendini. Su bulanmaya başlamaktadır, hem de “ben suyu bulandırmayın diyorum bunları yapanlara... bu deniz şimdi berrak, bunları konuşup çamuru bulandırmayın” (2003, s. 129) diyerek Özgen’i çalışmasından vazgeçirmeye çalışanlara inat.

Suyu bulandırmamak, hatırlamanın ve hatırladığını anlatmanın yükümlülüğünden kaçmak, gündelik telaşlardan... Aynı aileden farklı kuşaktan kadınların hayatları üzerine yaptığım sözlü tarih görüşmelerinde hikâyesini dinlediğim kadınlardan birini hatırlıyorum, şimdi. Nesrin, üniversitede solcuydu; okurken ailesinin kesinlikle istemediği bir adamla evlenmiş, daha sonra okulunu bırakıp öğretmenlik yapmaya başlamıştı. Boşandıktan ve hayatına iki çocuğuyla devam etmeye karar verdikten sonra, başka bir şehre taşınmıştı. Şimdi hayatını yeniden kurmaya çalışmaktaydı. Görüşmemizin uzun bir kısmında susmuş; hayat mücadelesini her ayrıntısıyla anlatmaktan kaçınmıştı: “Ben de anlatmam niye anlatayım yani... Yeri gelir çocuğunla bile paylaşamıyorsun birçok şeyi”. En yakınına bile anlat(a)mazken hikâyelerini insanlar, hikâye toplayıcılarının işi hiç de öyle kolay olmayacaktır. Belki bu yüzden Özgen şu soruyu kendini de dâhil etmeden sormaz “Neler olup bittiğini neden anlatalım ki!” Öyle bir ülkedir ki burası, “gerçeği[n], sadece gerçeği[n]” peşine düştüğünü söyleyen bile korkularından kurtulamaz; çünkü, sürekli tehdit ve tehlikeden, iç ve dış mihraklardan haber veren bir rejimde yaşamak güç meseledir. Tehdit ve tehlike arayıp bulmakta fazlasıyla “yaratıcı” olan böyle bir rejimde, tehdit ve tehlike sayılmamak için suyu bulandırmadan yaşamanız beklenir (2003, s. 95). Suyu bulandırmamak demek, suyun içinde hareket etmeden öylece durmak demektir Oysa Özgen, “sözlerin düşüncelerle örtüştüğü, fakat düşüncenin içimizdeki daha derin gerçekle çeliştiği yalan[ın]” (2003, s.27) peşindedir. Yalanlar üzerine söz söylemeye dair her niyet ise, suyu bulandırmayı göze alacaktır.

Neşe Özgen'in çalışması, 1943 yılında sınır kaçakçılığı yaptıkları iddiasıyla kurşunlanarak öldürülen otuz üç köylüye dairdir. Vaka incelemesi örneği olarak gösterilen ve köylülerle yapılan derinlemesine mülakatlara, ulaşılan tarihî kayıtların ve belgelerin çözümlenmelerine dayanan bu araştırma, 2002 yılında Van'ın Özalp ve Saray ilçeleri ile Sıımlı, Damlacık ve Değirmigöl köylerinde gerçekleştirilmiştir. Özgen, 1943 yılında gerçekleşen Otuzüç Kurşun Olayı'nı, ki bu olay GeliyeSeyfo [Seyfo Deresi Katliamı] adıyla da bilinir, sosyolojik olarak yeniden ele aldığını belirtir. Yazara göre, bu olayın insanlar tarafından nasıl hatırlandığını anlamak ve/ya nasıl anlatıldığını kayıt altına almak, Otuzüç Kurşun Olayı üzerine sosyolojik bir inceleme yapmak anlamına gelecektir. İnsanların hafızalarını açığa çıkarmak ve böylece Otuzüç Kurşun Olayı'nın farklı dönemlerde farklı kişiler tarafından nasıl farklı yorumlandığını görünürleştirmek, bir toplumsal meselenin karmaşıklığını ve bu sebeple çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini gözler önüne serecektir. Gerçekten de, GeliyeSeyfo

“1948'de CHP'nin yoksul köylüye eziyeti olarak, 1956'da TBMM'de CHP iktidarını ve İnönü'yü yargılamanın bir yolu olarak, 1970'lerde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ve orduda simgeleşen bir güç olarak devletin halka ettiği zulmün bir örneği olarak, nihayet 1980'lerden sonra da, Kürtlere yönelik özel bir kıyım ve baskı örneği olarak” (2003, s. xi).

ele alınmıştır. Görüldüğü üzere, Otuzüç Kurşun Olayı Türkiye'de yaşayan insanların deneyimlediği farklı tarihsel süreçlerin izleğinde sürekli yeniden, yeni baştan okunabilen bir toplumsal olgu olarak karşımızda durmaktadır. Özgen, köylülerin anlatımlarını dinledikten ve tarihî belgeleri inceledikten sonra, çalışmasına başka bir merakla sorduğu bir soruyu daha dâhil eder ve 1943 yılında otuz üç köylünün yargı kararı olmadan öldürülmesi sonrasında bu olaydan sadece dönemin Diyarbakır 3. Ordu Müfettişi Mustafa Muğlalı'nın yargılanmasının “sosyolojik arka planı”nın da (2003, s. xiii) peşine düşer. Bu “plan”a ulaşabilmek, köylülerin hafızalarına varmakla, başka bir ifadeyle, onların bu olayı nasıl hatırladıklarını ve/ya anlattıklarını bulabilmekle

mümkündür. Esas soru şudur “Toplumsal hafızanın unutmama ve yeniden hatırlama biçimleri nelerdir?” (2003, s. xiii): Yazarın, hafızanın açığa çıkarılmasına dair yaptığı vurgunun temel sebebi, “geçmişle ciddi biçimde hesaplaşma” (2003, s. xiv) olarak işaret edilmektedir. Fakat Özgen, toplumsal hafızanın peşine düşmekle yetinmemekte; “GeliyeSeyfo’da gerçekte sosyo-politik olarak” neler olduğuyula ve “Muğlalı’nın... neden ve hangi biçimde hedef seçil[diğiyle]” de (2003, s. xiii) ilgilenmektedir. Köylülerle yapılan mülâkatlarla yetinilmemesinin ve tarihî belgelere başvurulmasının bir sebebi de bu olsa gerektir.

Özgen, Otuzüç Kurşun Olayı’nı araştırma yaptığı alanda bulunan farklı aşiretler, yani “göçerlik örneği olan, ve toplumsal ilişki ağlarını isyan üzerinde kuran Milan Aşireti, ağasız bir aşiret yapısı olarak Küresinler, bir ağalık sistemi olarak Birukiler... tarikat ve din üzerinden toplumsal ve siyasal bağlarını sağlamlaştıran Arvasiler” (2003, s. xv-xvi) arasındaki güç ilişkileri bağlamında çözümlemeye çalışmaktadır. Köylülerin sınırla kurduğu ilişkiyi/ilişkileri araştıran bu çalışma, ilgisini öncelikli olarak, köylünün Otuzüç Kurşun Olayı’nı hatırlayıp hatırlamadığına, bu olayı nasıl hatırladığına, bu hatırlama ve/ya unutmama ilişkisinin sınırla şimdi kurulan ilişkiyi nasıl belirlediğine yönelmektedir. Varılan temel bulgular, köylüdeki “tatmin edilmemiş adalet duygusu, yerleşik bir kan adaleti... meşruluğu ve travma sonrası kapanma ve korku”dur (2003: xvi). Köylü yıllar sonra ve hâlâ korkmaktadır. Özgen, bu korkuyu, sürekli devredilen ve hep aynı kalan bir duygu olarak *yorumlamamaya* özen göstermekte; çeşitli güç gruplarının birbirleriyle ve merkez(ler)le olan ittifakları ya da çatışmaları sırasında bu süreci deneyimleyenlerin hissettiklerini, ki araştırmacının karşısına çıkan ilk duygu korku olmuştur, anla(t)maya çalışmaktadır.

Çalışma boyunca sürekli vurgulanan bir mesele olarak, hikâyeyi kimin anlattığı önemlidir. Çünkü farklı güç grupları ve/ya taraflar bir toplumsal meseleyi farklı hatırlarlar, anlatırlar ve/ya unutulur. Tam da bu sebeple Özgen, Otuzüç Kurşun

Olayı'nda yakınlarını kaybedenlerle aşiret reislerinin ve/ya aşiretin ileri gelenlerinin anlatılarını bir tutmamak gerektiğini belirtmektedir. Toplumsal kimliğin "oluşturucu" unsurlarından biri olarak sınıf ilişkileri, tüm konuşanların dâhil olduğu farklı sınıfsal güç dengeleri ve yaşama alanları¹ bu çalışma için önemlidir : "Aşiretin üyelerinin kendilerini var kılabilme ve sadece hayatlarını sessizce sürdürebilme çabalarıyla, çeşitli sağ partilerden adaylıklarını koymuş olan reislerin var kalabilme çabası aynı çıkar düzleminde değerlendirilemez" (2003, s. xv-xvi). Özgen, bahsi geçen toplumsal sınıfların, birbirleriyle olan ilişkileri bağlamında kurulduğunu ve yeniden kurulduğunu vurgular. Pierre Bourdieu'nun kavramsal çerçevesi izlenecek olursa, farklı sınıfsal pozisyonlar karşı tarafı ve/ya "öteki"ni tanımlarken belirli söylemler içinden konuşurlar ve bu karşıt söylemler sınıf ilişkilerinin sürekli yeniden üretimini mümkün kılar. İşçi sınıfını yapısal bir analize tâbi tutmak yerine, sınıf kategorisini bir deneyim biçimi olarak ele almayı yeğleyen Edward P. Thompson'ı da burada anmak gerekiyor. Thompson'a göre "sınıf nosyonu ... diğer herhangi bir ilişki gibi, verili bir anda onu ölü gibi durdurmaya ve otopsi yapmaya çalışırsak çözümlemeyi boşa çıkaran bir akışkanlık gösterir"; sınıfa akışkanlığını veren onun "gerçek insanlarda ve gerçek bağlamda" oluşmasıdır (2004: 39-40). Bu yolla, toplumsal sınıf kategorisi, herhangi bir edimde bulunmadan içine dâhil olunan bir toplumsal yapı olarak değil, tarafların aktif olarak katıldığı bir "deneyim alanı" olarak görülmektedir. Sözü edilen deneyim ve/ya paylaşım alanı, farklı güç gruplarının kendi toplum tahayyüllerini gerçekleştirebilmek için birbirleriyle ittifak ettikleri, tartıştıkları, anlaştıkları ve/ya çatışıp zıtlastıkları toplumsal bir mücadele alanıdır.

Aşiretler arası sürekli olarak değişen ilişkiler bağlamında, bu farklı toplumsal grupların birbirlerinin söylemini etkileme ve değiştirme gücü bu metinde tartışılan önemli meselelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yeniden okuma girişimi olarak bu çalışma, Milan Aşireti'nin Otuzüç Kurşun Olayı'yla kurduğu ilişkiyi, bu

aşiretin hatırlama ve unutma biçimlerini tarihsel bir anlatıya oturtma niyetindedir. Özgen'e göre yapılan mülakatlarda, yan yana giden ve birbirinin içine giren iki söylem bulmak mümkündür. Bunlardan ilki, aşiret mensuplarının Milan Aşireti'ni devletin itaatkâr bir kulu olarak anlatmalarınıdır. Fakat devletten ve/ya resmî otoriteden yana bu söylem, yaşanan geçmişe dair isyanı da saklı tutmaktadır. Yapılan görüşmelerde, köylüler aşiretin sürgüne gönderildiği yılları ve geriye dönenlerin kendi topraklarına kavuşamamasını anlatırlar. Anlatılarda, geçmiş ve bugün sürekli ilişki halindedir. Bir taraftan geçmiş, bugünkü anlatıların üzerine çökmüş gibidir; diğer taraftan geçmiş, şimdi için sürekli olarak yeniden kurgulanmaktadır. İktisadi-politik ilişkiler bağlamında ve tarihsel bir süreç içerisinde anlaşılmaya çalışılan toplumsal ilişkilerin, bu ilişkileri bire bir deneyimleyenler tarafından nasıl algılandığına dönük bir merakın sonucu olarak ilgisini toplumsal hafızanın hatırlama ve unutma biçimlerine yönelten çalışmalarda göze çarpan bir saptama da, geçmiş, bugün ve şimdi arasında belleğin kurduğu ilişkiye dairdir. Hatırlama ve unutma, yaşanan *şimdiyle* baş etme yollarındandır; *geçmişe* dair hatırlananlar ve unutulmalar aslında bir toplumsal grubun *bugününü* ve dolayısıyla geleceğe dönük yaşama halini şekillendirir (Özyürek, 2001, s. 8-9).

Sormanın sırasıdır: Köylüler, hatırladıklarına nasıl anlamlar vermektedirler? Burada vurgulanması gereken, GeliyeSeyfo'ya verilen anlamların bazı dayanma stratejilerine denk düştüğüdür. Köylüler yaşanan ölümlerle başa çıkmaya çalışmaktadırlar. Köylüler tarafından en çok hatırlanan, ölenlerin cenazelerinin yakınlarına verilmemiş olmasıdır: "Çektiğimiz ne haldir! Ölülerimizi almamıza izin vermediler... Defnedeceğiz, bırakılmadı, yaz idi, sıcağı... Topluca gömülmüş, öyle cenazeleri yıkanmadan, bir çukur kazılmış" (Özgen, 2003, s. 33). Günahsız olduğuna inanılan bu köylülerin geri dönmemiş ve ölü bedenlerini de kimsenin görmemiş olması, onların gizem(li)leştirilmesi yoluyla yüceltilmelerini beraberinde getirir, ölenler

kutsaldır “28 Temmuz geceleri nur iniyor GeliyeSeyfo’ya... Kadir geceleri oradan sesler gelir, ezan okunur” (2003, s. 34):. Bu yüceltmeye, ölümlerin haksız olduğuna dair inancın yarattığı isyan da eşlik eder “İyilik de çıkmıyor akıldan, kötülük de çıkmıyor. Bu kaç senedir? Bunca yıldır hatırımdan çıkmamıştır” (2003, s. 34):. Öldürülen köylüler için Ahmet Arif’in dediğidir “Canım alırlar ecelsiz... Vurulmuşum hiç sorgusuz, yargısız...” (2004, s. 101): Görüşme yapılan köylülerin adaletin yerini bulmamış olduğuna dair ortak inancı, *de facto* adaletin süreklileşmesini de beraberinde getirmekte; “[b]öylece beklenti ufku ‘Kendisine sahip çıkacak bir üst-iktidar mekanizması olmaksızın zaten adaletin gündeme gelemeyeceğini, kendisine kalan alanın kendi ufku çerçevesinde olacağını ve bunun da geleneksel yollarla ‘kan parası’ ve ‘kan davası’ yoluyla gerçekleşebileceğine ilişkin inanç’ üzerine pekişmektedir” (Özgen, 2003, s. 50). Bu durumda çünkü Otuz üç Kurşun Olayı’yla var olan adalet mekanizmalarının kendileri için olmadığını fark eden köylüler için “yine de bir kan adı kalır” (2003, s. 50).

Yapılan mülakatlarda ortaya çıkanlardan bir diğeri ise, aşiretlerin adları, aralarındaki ilişkiler, kişilerin adları ve zaman değiştiğinde de değişmeyen ihbar geleneğidir. Özgen’e göre “33 Kurşun olayı aslında baştan sona bir ihbar mekanizması... üzerine kuruludur” (2003: 35). Ama öteki/düşman kategorisi sabit kalırken, bu kategoriye hayat veren kanlı canlı öteki/düşman sürekli değişir (2003, ss. 35, 39, 46):

“Milan Aşiret reisi Muhemmedi Miso, kendi köylüsünü ‘satmış’tır, zira aslında bir Türk ajanı, bir haindir... [O]layın başlatıcısı... sınırdaki taburlar ve askerlerdir... Şemşikan Aşireti var, bak onlar zaten pistir... Bizi Küresinler ihbar etti!... Yine içimizden çıkıyor ihbar!” Otuzüç Kurşun Olayı ile de görünürleşen “kimin/kimlerin kimi/kimleri ihbar ettiği”

meselesi, köylünün (göçer dönemler, Ağrı İsyanı dönemleri, Cumhuriyet sonrası, 1950 ve sonrası) her yeni döneme dair devletle ve dolayısıyla dost ve düşmanla kurduğu ilişkilerin çoklu/değişken/tarihsel haline de işaret eder.

Kitabın ikinci kısmında 33 Kurşun Olayı'nın münferit bir olay olmadığı hatırlatılır; “[s]ınır kaçakçılığı, çoğunlukla ölümlü sonuçlanan bir süreçtir” (2003, s. 61). Sınırda köylülerin deneyimleri ve/ya sınır algısı ve dolayısıyla kaçakçılık yapanlara dair iktidar pratiği, “dönemin merkezi otoritesinin sınır ve kaçakçılık politikasına, sınırın iki tarafındaki devletlerin birbirleriyle siyasi ve ekonomik ilişkilerine, günlük ekonominin düzenlerine ve hatta o an sınırda görevli olanların sorunu ne oranda önemli gördüklerine ve sorumluluk alanlarını yönetme biçimlerine” (2003, s. 61) göre sürekli değişmektedir. Fakat, sınırda yaşanan ölümlerden niye sadece GeliyeSeyfo açığa çıkmıştır; ve, niye Mustafa Muğlalı bu süreçte yargılanan tek yetkilidir? Böyle bir merak, Özgen'i başka bir soruya taşır “Mustafa Muğlalı'nın bu denli üzerine gidilebilmesinin nedeni nedir?” (2003, s. 61): Bu noktada, Muğlalı'nın geçmişine giden Özgen, bu geçmişte bir güç hesaplaşmasının izlerini bulur. Gidilen yer, Menemen Olayı'dır. Bu olay esnasında, Muğlalı görevlidir. Menemen Olayı üzerine araştırmaya giriştikçe Özgen farkeder ki; 28 Aralık 1930 yılında Menemen'de ayaklananların idamına mahkeme başkanlığı yapan Orgeneral Muğlalı karar vermiştir. Bu bir intikam mıdır? İktidar, ki Muğlalı'nın yargılandığı günlerde iktidar Cumhuriyet Halk Partisi'nden Demokrat Parti'ye geçmiştir, aslında birbiriyle çatışan güçlerin varlığına işaret eder. İktidarın mevcudiyeti, “perde arkası”ndaki çatışmaların engelleyicisi olamaz. İktidar, güç mücadelelerinin alanıdır. Fakat iktidara her yeni gelen elinde bulduğunu değiştirerek kendine, kendi söylemine ekler. Bu bağlamda, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve/ya Demokrat Parti (DP) rejimin ideolojisini yeniden kurarlar. Bu da bizi “Cumhuriyet ve ulus olma biçimlerinin çeşitliliğine götürebilir” (2003, s. 70). CHP ve DP, aynı kaidelere sadık kaldıklarını ilan ederken, aslında kendi toplumsal projelerini gerçekleştirme derdindedirler. Tam da bu sebeple devlet, “içindeki çeşitli iktidar odaklarıyla kendisi de dönüşen bir maskedir” (2003, s. 86).

Özgen, Menemen Olayı'yla ilgili tarihsel belgeleri incelerken, başka bir toplumsal dönüşümün, Nakşibendiliğin dönüşümünün izlerine de ulaşır. Zira Menemen Olayı'yla ilişkilendirilebilecek olan bu tarikatın tarihi okuma biçimi, geçmişe dair hatırladıkları ve unuttukları zamanla değişmiştir. 1970'li yıllarda güçlenmeye başlayan Kürt Hareketi ve bu hareketin söylemsel olarak sahiplendikleri, Nakşibendiliğin "Kürt milliyetçiliği ve etnisite ile bağlarını kesme"sini (2003, s. 86) beraberinde getirir. Bu koşullarda, Nakşilik'teki Şeyh Said'in dinsel okuması yerini Said-i Nursi'nin ılımlı ve modernist İslamiyet modeline bırakmıştır; çünkü hem hegemonik olan Kürt Hareketi Şeyh Said'i bir Kürt isyancısı olarak mitleştirmiştir; hem de Nakşibendilik "kendi öğretisini, küresel kapitalizme ekleme ve İslami öğretisini de buna göre dönüştürme" (2003, s. 86) yoluna gitmiştir. Burada karşımıza sadece iki farklı Şeyh Said çıkmaz; zira Said-i Nursi de farklı biçimlerde okunmaktadır. Said-i Nursilerden birisi, Sultan Abdülhamit tarafından sürgüne gönderilen ve akıl hastanesine kapatılmıştır; diğeri, Dersim İsyanı'na destek verdiği için 1925'te sürgüne yollanır. İlki, Türk milliyetçilerinin Said-i Nursisidir; ikincisi, Kürt Hareketi'nin. Üçüncü Said-i Nursi, ki diğer adı Bediüzzamandır, 1980'ler ertesinde çıkar karşımıza. Küresel bir proje olarak kapitalizme eklemlenmiştir. Bu hareketlerin her üçü de birbirlerini aynı olay/şahıs ve/ya mekân üzerinden ve fakat birbirlerine karşıt söylemler çerçevesinde kurarlar.

Sınır

Fotoğraf: Murat Gök [http://www.hurriyet.com.tr/kultur-sanat/haber/15752559_p.asp]

Leyla Neyzi'ye göre (1999) Türkiye'nin akademik yazınında "kanlı canlı insanlar toplumbilim çalışmalarında boy gösterememişlerdir" (s.4). Cumhuriyet rejiminin ekonomik ve politik tarihi anlatılmış olsa da, "bu tarihin sıradan insanlar tarafından nasıl yaşandığını, onların bu süreçten nasıl etkilendiklerini ve bu süreci nasıl etkilediklerini bilmiyoruz" (Neyzi, 1999, s. 2). Bu eleştirinin değmediği çalışmalardan biri olarak *Van-Özalp ve 33 Kurşun Olayı: Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri*, kimin ne/nasıl/niye/nerede konuştuğuna ve/ya sustuğuna kulak verir. Özgen'in çalışmasında da fark edileceği üzere, devam etmek için unutmak lazımdır; unutamadığını hatırlamak istediğin gibi anlatmak lazımdır; bazen susmak bazen de çok konuşup "hiçbir şey" söylememek lazımdır. Bir ulus-devletin "tabii" sınırlarına yakın

yaşayan köylüler için Otuz üç Kurşun Olayı hem unutulmuş ve susulan, hem de hatırlanan ve anlatılmıştır. Köylülerin unutup sustuklarında ve/ya hatırlayıp anlattıklarında var olan rejim(ler)in sınırları saklıdır, ki bu sınırlar fizikî değil bir hayli siyasidir.²

Kaynakça

- Arif, A. (2004). *Otuzüç Kurşun. Hasretinden Prangalar Eskittim* içinde, İstanbul: Everest.
- Neyzi, L. (1999). *İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak: Birey, Bellek ve Aidiyet*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özgen, N. (2003). *Van-Özalp ve 33 Kurşun Olayı: Toplumsal hafızanın hatırlama ve unutma biçimleri*. İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı.
- Özyürek E. (2001). *Hatırladıklarıyla ve unuttuklarıyla Türkiye'nin toplumsal hafızası*. İstanbul: İletişim.
- Thompson, E. P. (2004). *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*. İstanbul: Birikim.

¹ "Yaşama alanı" kavramı, habitus kavramına eşdeğer anlamda kullanılmıştır. Bu kavram, sahip olunan maddi konumların yanı sıra algıları, bireylerin koşullar içindeki hareket yeteneklerini, kullandıkları stratejik araçları ve başkalarına ait yaptıkları değerlendirmeleri içerir.

² 33 Kurşun Olayı bugün ve şimdi niye konuştu? Çok sebebi var. Sınır geçerken devlet tarafından öldürülen Roboskili köylüler için, savaştan kaçıp sınır geçtikten sonra başka bir cehennemin içine düşen Suriyeli göçmenler ve katliamdan kaçıp başka bir katliamın gerçekleştiği sınıra aç susuz varan Ezidiler için... Sınırın az ötesindeki devrim için, Özgür Gündem yazarı Özgür Amed'in sözleriyle, "... Rojava tarafından Türkiye ile sınır komşusu bir yer adı değil. Dünyanın orta noktası, feleğin enlem ve boylamının geçtiği yer" Kobanê için... Sınırı hiçe sayıp Kobanê'ye koşanlar için... Yukarıdaki fotoğraftaki gibi sınıra hamak yapıp bir sağa bir sola sallandıkça geçilmez sanılan sınırı ihlâl edenler için... Sınırı, sınırları geçen, sınırlar(d)a düşen kadınlara ve erkeklere ve çocuklara...